

האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

דת, משפט ומדינה: תאוריות וסוגיות מרכזיות - 62913

תאריך עדכון אחרון 20-09-2023

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 4

תואר: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: משפטים

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: סמסטר ב'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): ד"ר עדיאל זימרן

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: zimranadiel@gmail.com

שעות קבלה של רכז הקורס: תיאום מראש

מורי הקורס:

תאור כללי של הקורס:

הדת והמשפט תופסים מקום דומיננטי לאורך ההיסטוריה האנושית ונוכחותם מלווה גם את החברה המודרנית. טרם התקופה המודרנית, תפסה הדת מקום מרכזי בחיים הציבוריים והפרטיים וכללה בתוכה גם את הפוליטיקה, האתיקה והמשפט. המודרנה והליברליזם, שחררו את החברה האזרחית מהאלמנטים הכופים של הדת והובילו לצמצום נוכחותה במרחב הציבורי לטובת מערכות אזרחיות ואוטונומיות המבוססות על שיקולים רציונאליים ואוניברסאליים בלבד. אולם חרף שינויים היסטוריים אלה שחלו בחברה המערבית, הדת ממשיכה ללוות את החיים הציבוריים המודרניים, היא ניכרת במרחב הציבורי, מעצבת את הנרטיב המשותף, משפיעה על עיצובן של נורמות חברתיות, והגדרת מקומה הראוי היא אחד מנושאי הליבה בכל המדינות המערביות. זאת ועוד, שאלת האיזון הראוי ביחסי דת ומדינה היא אחת מהסוגיות המרכזיות בשיח הציבורי בישראל, והיא נדונה רבות בבתי המשפט, בין היתר, בהקשרים חוקתיים ומנהליים.

הסמנריון יעסוק בהקשר הרחב של היחסים בין דת ומשפט, ובפרט ביחסי דת ומדינה: במישור היחסים בין דת לבין משפט נעמוד על דפוסי החשיבה השונים והמתחים המתעוררים בגינם, כמו גם על נקודות הדמיון וההשקה בין שני המוסדות. במישור היחסים בין דת למדינה, נתמקד בסוגיית הדת והמדינה במדינת ישראל תוך השוואת המודל הישראלי למודלים מקבילים, ודיון תיאורטי ויישומי בהיבטים השונים של הנושא. כחלק מכך, נדון באלמנטים הייחודיים שמאפיינים את מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית, במגוון המשמעויות של המונח 'יהדות', ברקע ההיסטורי של הסטטוס קוו ובמשמעותו הנורמטיבית, כמו גם בהשפעתה של המהפכה החוקתית ותרומתו של בית המשפט העליון לתחום זה לאורך השנים.

הסמנריון ישלב בין קריאה ודיון במקורות ראשוניים לבין קריאת ספרות מחקרית ופסקי דין מרכזיים אודות נושאי הקורס.

מטרות הקורס:

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

- להבין את ההקשר התיאורטי של מחקר בנושאי דת ומדינה
- להכיר את התיאוריות המרכזיות בתחום
- להבין את המתחים המרכזיים בסוגיית דת ומדינה

דרישות נוכחות (%) :

שיטת ההוראה בקורס:

- Witte John *The Study of Law and Religion in the United States: An Interim Report* ECCLESIASTICAL LAW JOURNAL (2012)
- Clifford Geertz, *Religion as a Cultural System in*, THE INTERPRETATION OF CULTURES 119 (1973)
- TALAL ASAD , FORMATIONS OF THE SECULAR: CHRISTIANITY , ISLAM , MODERNITY (2003)
- M. ELIADE, THE SACRED AND THE PROFANE: THE NATURE OF RELIGION (1961)
 - רודולף אוטו, הקדושה (1999)
 - מקס ובר, האתיקה הפרוטסטנטית ורוח הקפיטליזם (ב' מורן תרגם, 1984)
 - מה בין דת למשפט?
 - מנחם מאוטנר, משפט ותרבות (2008)
 - רוברט קובר, נומוס ונרטיב (אביעד שטיר תרגם, 2012)
 - חנוך דגן "התפיסה הריאליסטית של המשפט" ספר דליה דורנר 303 (תשס"ט)
 - מרי דגלס, טהר וסכנה : ניתוח של המושגים זיהום וטאבו (י' סלע תרגם, 2010)
 - הרב יוסף דב סולוביצ'יק איש ההלכה - גלוי ונסתר (1979)
 - מרכזי קפלן "על רקונסטרוקציה של מושג העם היהודי" בתוך: עיונים בתקומת ישראל : מאסף לבעיות הציונות, היישוב ומדינת ישראל - עיונים בתקומת ישראל 97 (מיה מבורך תרגום, 2003)
 - שחרור החברה מהדת ושחרור הדת מהפוליטי

- נקודות מחלוקת בין חשיבה ליברלית לחשיבה דתית
- ברוך שפינוזה, מאמר תיאולוגי מדיני (חיים וירשובסקי תרגום, 2015)
- Denise Meyerson, *Why religion belongs in the private sphere, not the public square in*, LAW AND RELIGION IN THEORETICAL AND HISTORICAL CONTEXT (PETER CANE, CAROLYN EVANS, ZOE ROBINSON, EDS. 2009)
- Ruth Gavison, Nahshon Perez, *Days of rest in multicultural societies: private, public, separate?* LAW AND RELIGION IN THEORETICAL AND HISTORICAL CONTEXT 186.
- Joseph E. David *Legal Reasoning: Structure and Theology in*, JOSEPH E. DAVID , JURISPRUDENCE AND THEOLOGY 83 (2014)

- תרומתה של הדת למחשבה הליברלית היבטים היסטוריים, תרבותיים ואתיים
- הרמן כהן, דת התבונה ממקורות היהדות (1971)
- מייקל וולצר, יציאת מצרים כמהפכה (שושנה צינגל תרגום, 1993)
- MOSHE HALBERTAL AND AVISHAI MARGALIT, IDOLATRY (1998)
- Michael J. Puett, *Social order or social chaos*, in THE CAMBRIDGE COMPANION TO RELIGIOUS STUDIES 109 (ROBERT A. ORSI ED. 2011)
- דת ומדינה היבטים תיאורטיים
- ליברליזם, סובלנות פוליטית וסובלנות דתית
- ג'ון לוק, איגרות על הסובלנות (יורם ברונובסקי תרגם, 1990)
- R. Murphy *Tolerance. Toleration, and the Liberal Tradition, Polity* (1997) 593-623
- יוסי יונה " גבולות הדמוקרטיה הליברלית בישראל ומגבלות הליברליזם הפוליטי" עיון מט 185 (2000)
- Joseph Raz, *Toleration and the Harm Principle*, in ISSUES IN CONTEMPORARY

- LEGAL PHILOSOPHY 313 (Ruth Gavison Ed., 1987)
- אליעזר וינברג, דת ומדינה היבטים פילוסופיים (2000)
- W. KYMLICKA, MULTICULTURAL CITIZENSHIP (1996)
- אליאב-פלדרון ומ' בר נביא "שורשי הסובלנות הדתית בתרבות המערב" זמנים 57, 59 (1997)

חופש דת וחופש מדת

- האם קיים שיח ניטרלי - דני סטטמן וגדעון ספיר, "חופש הדת, חופש מדת והגנה על רגשות דתיים" מחקרי משפט כא 5 (תשס"ד)
- רות גבזון, "דת ומדינה: הפרדה והפרטה" משפט וממשל ב 55 (1994)
- אביחי דופרמן, חופש הדת וחופש מדת בראי הרעיון הדמוקרטי (2015)
- Michael McConnell, Five Reasons to Reject the Claim that Religious Arguments Should be Excluded from Democratic Deliberation, 1999 Utah L. Rev. 639
- דני סטטמן וגדעון ספיר, "האם מדינה ליברלית רשאית לפעול מתוך הסתמכות על שיקולים דתיים?" מחקרי משפט כה 599 (2009)
מודלים פוליטיים של יחסי דת ומדינה - בנימין נויברגר "הסדרי דת ומדינה באירופה" בתוך: הקונפליקט דת ומדינה בישראל (נחום לנגטל ושוקי פרידמן עורכים, 2002)
- בנימין נויברגר "דת ומדינה - הסדרים ומגמות במדינות דמוקרטיות" בתוך שני עברי הגשר: דת ומדינה בראשית דרכה של ישראל 3 (מ' בר-און וצ' צמרת עורכים, 2002)
- רות גבזון, "דת ומדינה: הניסיון בארצות הברית", פרסומי מכון שפינוזה (1993)
- Steven K. Green, The Separation of Church and State in the United States, in OXFORD RESEARCH ENCYCLOPEDIA OF AMERICAN HISTORY (2014)
- Minkenberg, Michael, "Democracy and Religion: Theoretical and Empirical Observations on the Relationship between Christianity, Islam and Liberal Democracy", 33 JOURNAL OF ETHNIC AND MIGRATION STUDIES 887 (2007)
דת ומדינה בישראל - הרקע לסטטוס קוו, הסיבות להיחלשותו - אשר כהן וברוך זיסר, "בין הסכמיות שבירה לשבירת ההסכמיות: תמורות ביחסי דת ומדינה בין קונסוציונליזם להכרעה", בתוך רב תרבותיות במדינה דמוקרטית ויהודית 675 (1998)
- מיכאל קורנילדי, "חופש הדת בישראל - במה נשתנה הסטטוס קוו" שערי משפט ג 287 (2003)
- Yoram Peri, "The 'Religionization' of Israeli Society", 27 ISRAEL STUDIES REVIEW 1 (2012)
- יצחק אנגלרד, "יחסי דת ומדינה בישראל - הקרע ההסטורי רעיוני", מדינה יהודית ודמוקרטית קובץ מאמרים (דפנה ברק-ארז עורכת, 1996)
תפקידו של בג"צ ביחסי הדת והמדינה בישראל - מנחם אלון "דרך חוק בחוקה: ערכיה של מדינה יהודית ודמוקרטית לאור חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו" אקטיביזם שיפוטי 189 (א' פורת עורך, 1993)
- רות גבזון, מרדכי קרמניצר ויואב דותן, אקטיביזם שיפוטי: בעד ונגד, מקומו של בג"צ בחברה הישראלית (2000).
- בג"ץ 1550/18 עמותת הפורום החילוני נ' שר הבריאות ואח'
- בג"ץ 7625/06 מרטינה רגז'ובה נ' משרד הפנים
- דנג"ץ 5026-16 שי גיני נ' הרבנות הראשית לישראל

חומר חובה לקריאה:

ההבדל בין תיאולוגיה לדת

-
- Witte John *The Study of Law and Religion in the United States: An Interim Report* ECCLESIASTICAL LAW JOURNAL (2012)
 - Clifford Geertz, *Religion as a Cultural System in*, THE INTERPRETATION OF CULTURES 119 (1973)
 - TALAL ASAD , FORMATIONS OF THE SECULAR: CHRISTIANITY , ISLAM , MODERNITY (2003)
 - M. ELIADE, THE SACRED AND THE PROFANE: THE NATURE OF RELIGION (1961)
 - רודולף אוטו, הקדושה (1999)
 - מקס ובר, האתיקה הפרוטסטנטית ורוח הקפיטליזם (ב' מורן תרגם, 1984)
 - מה בין דת למשפט?
 - מנחם מאוטנר, משפט ותרבות (2008)
 - רוברט קובר, נומוס ונרטיב (אביעד שטיר תרגם, 2012)
 - חנוך דגן "התפיסה הריאליסטית של המשפט" ספר דליה דורנר 303 (תשס"ט)
 - מרי דגלס, טהר וסכנה : ניתוח של המושגים זיהום וטאבו (י' סלע תרגם, 2010)
 - הרב יוסף דב סולוביצ'יק איש ההלכה - גלוי ונסתר (1979)
 - מרכזי קפלן "על רקונסטרוקציה של מושג העם היהודי" בתוך: עיונים בתקומת ישראל : מאסף לבעיות הציונות, היישוב ומדינת ישראל - עיונים בתקומת ישראל 97 (מיה מבורך תרגום, 2003)
 - שחרור החברה מהדת ושחרור הדת מהפוליטי
 - נקודות מחלוקת בין חשיבה ליברלית לחשיבה דתית
 - ברוך שפינוזה, מאמר תיאולוגי מדיני (חיים וירשובסקי תרגום, 2015)
 - Denise Meyerson, *Why religion belongs in the private sphere, not the public square in*, LAW AND RELIGION IN THEORETICAL AND HISTORICAL CONTEXT (PETER CANE, CAROLYN EVANS, ZOE ROBINSON, EDS. 2009)
 - Ruth Gavison, Nahshon Perez, *Days of rest in multicultural societies: private, public, separate?* LAW AND RELIGION IN THEORETICAL AND HISTORICAL CONTEXT 186.
 - Joseph E. David *Legal Reasoning: Structure and Theology in*, JOSEPH E. DAVID , JURISPRUDENCE AND THEOLOGY 83 (2014)
 - תרומתה של הדת למחשבה הליברלית היבטים היסטוריים, תרבותיים ואתיים
 - הרמן כהן, דת התבונה ממקורות היהדות (1971)
 - מייקל וולצר, יציאת מצרים כמהפכה (שושנה צינגל תרגום, 1993)
 - MOSHE HALBERTAL AND AVISHAI MARGALIT, IDOLATRY (1998)
 - Michael J. Puett, *Social order or social chaos*, in THE CAMBRIDGE COMPANION TO RELIGIOUS STUDIES 109 (ROBERT A. ORSI ED. 2011)
 - דת ומדינה היבטים תיאורטיים
 - ליברליזם, סובלנות פוליטית וסובלנות דתית
 - ג'ון לוק, איגרות על הסובלנות (יורם ברונובסקי תרגם, 1990)
 - R. Murphy *Tolerance. Toleration, and the Liberal Tradition*, Polity (1997) 593-623
 - יוסי יונה " גבולות הדמוקרטיה הליברלית בישראל ומגבלות הליברליזם הפוליטי" עיון מט 185 (2000)
 - Joseph Raz, *Toleration and the Harm Principle*, in ISSUES IN CONTEMPORARY LEGAL PHILOSOPHY 313 (Ruth Gavison Ed., 1987)
 - אליעזר וינברג, דת ומדינה היבטים פילוסופיים (2000)

- W. KYMLICKA, MULTICULTURAL CITIZENSHIP (1996)

- אליאב-פלדרון ומ' בר נביא "שורשי הסובלנות הדתית בתרבות המערב" זמנים 57, 59 (1997)

חופש דת וחופש מדת

האם קיים שיח ניטרלי - דני סטטמן וגדעון ספיר, "חופש הדת, חופש מדת והגנה על רגשות דתיים" מחקרי משפט כא 5 (תשס"ד)

- רות גביון, "דת ומדינה: הפרדה והפרטה" משפט וממשל ב 55 (1994)

- אביחי דופרמן, חופש הדת וחופש מדת בראי הרעיון הדמוקרטי (2015)

- Michael McConnell, Five Reasons to Reject the Claim that Religious Arguments Should be Excluded from Democratic Deliberation, 1999 Utah L. Rev. 639

- דני סטטמן וגדעון ספיר, "האם מדינה ליברלית רשאית לפעול מתוך הסתמכות על שיקולים דתיים?" מחקרי משפט כה 599 (2009)

מודלים פוליטיים של יחסי דת ומדינה - בנימין נויברגר "הסדרי דת ומדינה באירופה" בתוך: הקונפליקט דת ומדינה בישראל (נחום לנגטל ושוקי פרידמן עורכים, 2002)

- בנימין נויברגר "דת ומדינה - הסדרים ומגמות במדינות דמוקרטיות" בתוך שני עברי הגשר: דת ומדינה בראשית דרכה של ישראל 3 (מ' בר-און וצ' צמרת עורכים, 2002)

- רות גביון, "דת ומדינה: הניסיון בארצות הברית", פרסומי מכון שפינוזה (1993)

- Steven K. Green, The Separation of Church and State in the United States, in OXFORD RESEARCH ENCYCLOPEDIA OF AMERICAN HISTORY (2014)

- Minkenberg, Michael, "Democracy and Religion: Theoretical and Empirical Observations on the Relationship between Christianity, Islam and Liberal Democracy", 33 JOURNAL OF ETHNIC AND MIGRATION STUDIES 887 (2007)

דת ומדינה בישראל - הרקע לסטטוס קוו, הסיבות להיחלשותו - אשר כהן וברוך זיסר, "בין הסכמיות שבירה לשבירת ההסכמיות: תמורות ביחסי דת ומדינה בין קונסוציונליזם להכרעה", בתוך רב תרבותיות במדינה דמוקרטית ויהודית 675 (1998)

- מיכאל קורנילדי, "חופש הדת בישראל - במה נשתנה הסטטוס קוו" שערי משפט ג 287 (2003)
- Yoram Peri, "The 'Religionization' of Israeli Society", 27 ISRAEL STUDIES REVIEW 1 (2012)

- יצחק אנגלרד, "יחסי דת ומדינה בישראל - הקרע ההסטורי רעיוני", מדינה יהודית ודמוקרטית קובץ מאמרים (דפנה ברק-ארז עורכת, 1996)

תפקידו של בג"צ ביחסי הדת והמדינה בישראל - מנחם אלון "דרך חוק בחוקה: ערכיה של מדינה יהודית ודמוקרטית לאור חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו" אקטיביזם שיפוטי 189 (א' פורת עורך, 1993)

- רות גביון, מרדכי קרמניצר ויואב דותן, אקטיביזם שיפוטי: בעד ונגד, מקומו של בג"צ בחברה הישראלית (2000).

- בג"ץ 1550/18 עמותת הפורום החילוני נ' שר הבריאות ואח'

- בג"ץ 7625/06 מרטינה רגצ'ובה נ' משרד הפנים

- דנג"ץ 5026-16 שי גיני נ' הרבנות הראשית לישראל

חומר לקריאה נוספת:

מרכיבי הציון הסופי :

מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 70 %

השתתפות פעילה / עבודת צוות 10 %

מצגת / הצגת פוסטר / הרצאה 20 %

מידע נוסף / הערות: